

Naiset ja arki

Keittiö on kodin sydän

Keittiötaitoja opiskeltiin mm. NNKY:n keittokursseilla ja Valkonauhaliiton tuorehukursseilla. Lähestymistapa ravintoon oli terveyttä korostava. Kotitalousopettajayhdistys tiedotti 1920-luvulla: "Vasta kun margariinista voidaan saada vitamiineja, on se täysarvoista voin vastiketta".

1920-luvulla sekä Marttaliitto että Suomen Naisten Kansallisliiton perustama Kotitalouskeskus-komitea esittelivät mallikeittiöitä. Seuraavan vuosikymmenen alussa arkkitehti Salme Setälä laati opaskirjan Keittiön sisustus, josta "perheenemäntä mukavasti ja nopeasti saisi tietoja keittiön sisustuksen periaatteista - - - Ellei perheenemäntä itse herää vaatimaan suurempia mukavuuksia, ei sitä kukaan muukaan vaadi. Työn ja voiman säästö, helppo puhdistus, nopeat työskentelymahdollisuudet - siinähan ovat ne päämäärät, joihin jokainen koettaa joko tietoisesti tai itsetiedottomasti pyrkiä."

1950-luvulla koteihin alettiin hankkia jääkaappeja ja pulsaattoripesukoneita. Sitten kotitaloustöitä helpottivat jo sähköliedet, pakastimet, vatkaimet ja yleiskoneet. Koneiden valinta, sijoittelu, käyttö ja huolto tulivat neuvonnan jatkuvaksi aiheeksi. Uusia teemoja olivat kierrätys,

energian säästö ja ergonomia.

Naiset tekevät edelleen paljon enemmän kotitöitä kuin miehet – siinäkin on aihetta neuvontaan. Ehkäpä 1960-luvulla alkanut poikien kotitalousopetus kantaa vähitellen hedelmää. 2000-luvun kodinhoito on monella tapaa helpottunut. Työkäytännöt, koneistus ja raaka-aineet ovat ihan eri luokkaa kuin 100 vuotta sitten ja useimmat syövät ainakin yhden aterian kodin ulkopuolella: lapset päivähoitossa, koululaiset koulussa ja työssäkäyvät työpaikoillaan.

Kvinnorna och vardagen

Köket är hemmets hjärta

Kokkonst studerades bl.a. på KFUK:s kokkurser och Förbundet Vita Bandets natursaftkurser. Kosten behandlades ur ett hälsoperspektiv. Så här informerade Hushållsläraryhdistningen på 1920-talet: "Först när man får vitaminer ur margarin är det en fullvärdig ersättning för smör".

På 1920-talet förevisades modellkök både av Marthaförbundet och av Statens kommitté för huslig ekonomi som grundats av Finska Kvinnors Nationalförbund. I början av följande decennium skrev arkitekt Salme Setälä en handbok Keittiön sisustus om köksinredning, i vilken "husmor snabbt och bekvämt får uppgifter om principerna för köksinredning - - - Om inte husmor själv vaknar upp och kräver mera bekvämligheter gör inte heller någon annan det. Att spara arbete och krafter, att det skall vara lätt att hålla rent, att man skall kunna arbeta snabbt – det är de mål som alla medvetet eller omedvetet försöker sträva mot."

På 1950-talet började man köpa kylskåp och pulsaattorivmaskiner till hemmen. Sedan underlättades hushållsarbetet redan av elspisar, frysboxar, elvispar och matberedare. Ett fortgående tema

för hushållsrådgivningen var hur man skulle välja hushållsmaskiner, var man skulle placera dem och hur de skulle användas och underhållas. Nya teman är åter-användning, energibesparing och ergonomi.

Kvinnorna gör fortfarande mycket mera hushållsarbete än männen – också detta ett tema för rådgivning. Kanske hushållsundervisningen för pojkar som började på 1960-talet så småningom börjar bära frukt. På 2000-talet har det på många sätt blivit lättare att sköta hemmet. Arbetsmetoderna, maskineringen och råvarorna är av en helt annan klass än för 100 år sedan och de flesta äter åtminstone en måltid utanför hemmet: barnen i dagvården, skoleleverna i skolan och de som färvärsarbetar på sina arbetsplatser.

Naiset ja arki

Käsityöt – välttämättömyydestä harrastukseksi

Käsitöiden tekeminen kuului 1900-luvun alkupuolella naisten arkeen. Valmisvaatteet olivat kalliita eikä niitä ollut aina tarjollakaan. Käsityö ja nainen kuuluivat olennaisesti yhteen, kuten useimmista tämänkin näyttelyn valokuvista näkyy. Ompelua pidettiin jokaisen naisen perustaitona ja äidit opettivat käsityötaitot tyttärilleen. Voi niitä, joiden hypypysissä neula ja puikot eivät pysyneet! Turun Valkonauhaliiton lastenkodissakin opiskeltiin 1900-luvun alussa ahkerasti ompelemista. Tuolloin siitä saattoi muodostua myös ammatti joillekin tytöistä.

1950-luvulla alettiin siirtyä ostovaatteisiin ja käsityö alkoi muuttua enemmän harrastukseksi. Valkonauhan rottinkikerhossa oli jo mahdollisuus päällystä pulloja, mikä olisi ollut vuosisadan alun naiselle vielä silkkaa ylellisyyttä.

Kirjailija Elsa Heporauta kiinnitti 1935 pidetyssä Kalevalan 100-vuotisjuhlassa huomiota siihen, että naiset puukeutuivat Suomen kansalliseepoksen juhlapäivänä juhlapukuihin eikä kansallispuhuihin. Heporaudan aloitteesta perustettiin Kalevalaisten Naisten Liitto, joka pyrkii tuomaan henkistä ja aineellista kansanperinnettä osaksi naisten arkea.

Suomen vanhin naisjärjestö, Suomen Käsityön Ystävät aloitti käsityöperinteen vaalimisen jo 1879 taiteilija Fanny Churbergin aloitteesta.

Kvinnorna och vardagen

Handarbete- från nödvändighet till hobby

Att handarbete var i början av 1900-talet en del av kvinnornas vardag. Färdiga kläder var dyra och fanns inte ens alltid att få. Handarbete och kvinnan hörde ihop, såsom syns på de flesta foton på denna utställning. Att kunna sy ansågs vara en grundfärdighet för varje kvinna och mödrarna lärde sina döttrar handarbete. Ve dem, som inte kunde hantera nål och strumpstickor! Också i det barnhem som upprätthölls av Förbundet Vita Bandet i Åbo lärde man sig flitigt att sy i början av 1900-talet. För några av flickorna kunde det så småningom också bli ett yrke.

På 1950-talet började man köpa sina kläder i affärerna och handarbetet blev alltmer en hobby. I Vita Bandets rottingklubb fick man klä över flaskor, något som i början av seklet hade varit en ren lyx för kvinnorna.

Författarinnan Elsa Heporauta fäste vid Kalevalas 100-årsjubileum 1935 uppmärksamhet vid att damerna på Finlands nationalsdag klädde sig i festdräkt och inte i nationaldräkt. På Heporautas initiativ grundades Kalevala Kvinnoförbund, som hade som mål att göra den andliga och materiella

folktraditionen till en del av kvinnornas vardag.

Finlands äldsta kvinnoorganisation, Finska Handarbetets Vänner började värna om handarbetstraditionen redan 1879 på initiativ av konstnären Fanny Churberg.

Naiset ja arki

Tuskalla ja vaivalla sinun pitää . . .

1800-luvulla kättilöiden toivottiin olevan Jumalaa pelkääviä, hyvämaineisia, säyseitä ja kärsivällisiä mutta tarpeen tullen päätäväisiä luonteita. Heidän piti olla "järjellistä vapaamielisyyttä omaavia", eivätkä saaneet olla karkeajäsenisiä ja lihavia, vaan heillä tuli olla pienet kädet, pitkät sormet ja kapeat käsivarret. 1900-luvulla koulutus on korvannut nämä hengen ja ruumiin vaatimukset.

Synnytysnarun kuvat kertovat pienen palan synnytyshistorian 100-vuotiskaa-resta.

Vielä 1900-luvun alkupuolella vastasyntyneet saivat olla äidin sairaalasängyn vierellä, mutta pikku hiljaa äidin bakteereita alettiin pitää lapselle liian vaarallisina ja lapset tuotiin kolmen tunnin väliajoin äitien imetettäväksi tiukkoihin kapaloihin sidottuina. Syöttöjen välillä lapsille annettiin lisämaitoa ja kaikki lapset saivat myös sokerivettä. Isät pääsivät sairaalaan vain vierastunnin ajaksi. 1930-luvun kuvassa vauvoja viedään ruokailemaan pitkissä kärryissä. Toinen saman ajan kuva kertoo lastenhuoneen ahtaudesta. Vastasyntynyt sai usein vuoteekseen kylpyammeen.

1970-luvulla isät pääsivät mukaan synnytyksiin, jos olivat osallistuneet neuvolan valmennuksiin. Isien mukaantuloa pidettiin aika kyseenalaisena. Ajateltiin, että he vain pyörtyilisivät ja kättilöt joutuvat hoitamaan isiäkin. Samaan aikaan synnytykset teknistyivät. KTG- kone piirsi sydänääniä ja supistuksia ja oksitosiinia käytettiin supistusten parantamiseen. 1980-luvulla lääketieteelliset kivunlievitykset, kuten epiduraalipuudutus, yleistyivät. Nykyisin äiti saa valita kivunlievityksensä tai kaipaako hän tukea luonnonmukaiseen synnyttämiseen. Äidin bakteereita pidetään hyvänä ja lapset annetaan suoraan äidin paidan alle lämpöön. Ensi-imetyksissä pyritään vauvan omaan tahtiin eikä lisämaitoja suosita. Nykyisin isät voivat jo sairaalassa opetella hoitamaan lastaan perhehuoneissa yhdessä äidin kanssa.

Kvinnorna och vardagen

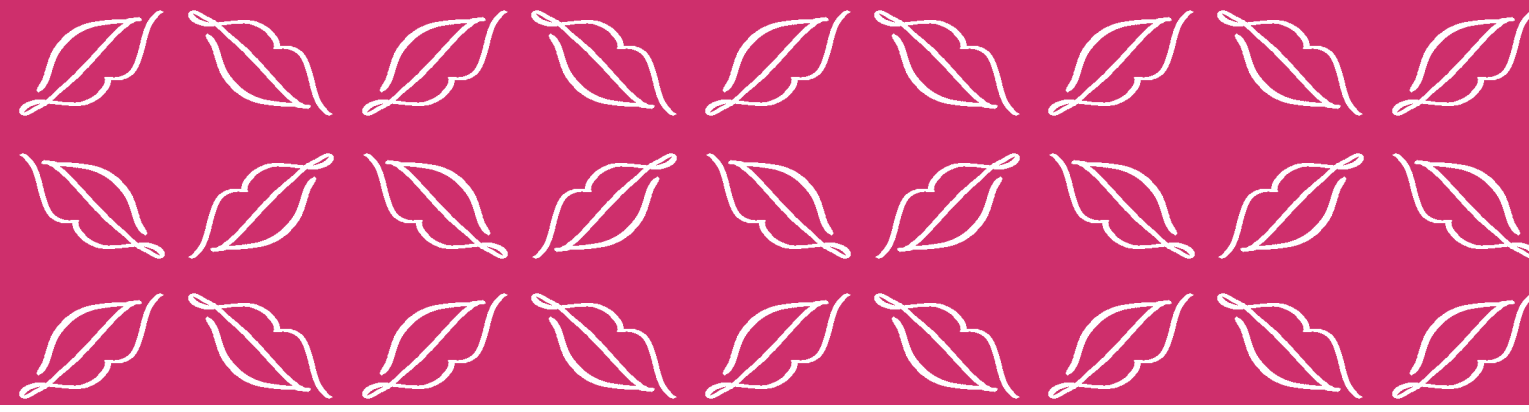
Med smärta skall du föda...

På 1800-talet skulle barnmorskorna vara gudfruktiga, ha ett gott anseende, vara lugna och tålmodiga men vid behov också kunna vara bestämda. De borde " ha förnuftigt frisinne", och fick inte vara styvlemmade och feta, utan de skulle ha små händer, långa fingrar och smala armar. På 1900-talet ersattes dessa krav på kropp och själ av barnmorskeutbildning.

Bilderna på bandet om förlossningar återger en liten del av 100 år av förlossningshistoria.

Ännu i början av 1900-talet fick de nyfödda vara bredvid moderns sjukhussäng, men så småningom började man anse att moderns bakterier var för farliga för barnet och barnet fördes hårt lindat till mamman var tredje timme för att ammas. Mellan amningarna fick de nyfödda mjölk tillägg och alla barn fick också sockervatten. Pappan fick komma till sjukhuset bara på besökstid. På bilden från 1930-talet förs babyar i långa kärror för att ammas. En annan bild från samma tid visar hur trångt det var i barnrummet. De nyfödda fick ofta ett badkar som bädd.

På 1970-talet fick papporna komma med på förlossningen om de deltagit i förlossningsförberedelsekursen på rådgivningen. Många tyckte det var konstigt att papporna skulle få vara med. Man trodde att de bara skulle svimma och att barnmorskorna skulle få ta hand om dem också. KTG-apparaten ritar upp hjärtljud och sammandragningar och oxiton användes för att göra sammandragningarna kraftigare. På 1980-talet blev medicinsk smärtlindring, såsom epiduralbedövning, vanligare. Numera får mamman välja smärtlindring och om hon vill ha stöd med en naturlig förlossning. Mammans bakterier anses vara goda och barnet läggs direkt under mammas skjorta för att få värme. Vid de första amningarna försöker man följa babys egen rytm och ger inte gärna mjölk tillägg. Numera får papporna redan på sjukhuset lära sig sköta sitt barn i familjerummen tillsammans med mamman.

Naiset ja arki

Äidit vain, nuo toivossa väkevät

Monet naisjärjestöt järjestivät äideille virkistysleirejä, joilla oli suuri merkitys naisten jaksamiselle. Kuvassa Kalevalaisten Naisten äitikodissa Vihdin Leponiemessä lomailevat äidit istuvat pihalla tekemässä käsitöitä.

Suomen Naisten Voimisteluliiton puheenjohtaja Kaarina Kari alkoi 1940-luvulla pohtia odottavien äitien vahvistamista voimistelun avulla. Liitto lähetti voimistelunopettaja Helvi Kallian Ruotsiin tutustumaan Nanna Ringdahlin kehittämään äitiysvoimisteluun. Matkan seurauksena Kallia järjesti Kisakalliossa 1949 parillekymmenelle kättilölle kurssin. Pian äitiysvoimistelu otettiin Kättilöopiston ohjelmaan ja Kallia aloitti opistolla harjoitukset synnyttäneille naisille. Äitiysvoimistelusta kehittyi myöhemmin äiti-lapsivoimistelu.

1950-luvulla kättilöt tekivät kotikäyntejä synnyttäneiden naisten luona. Seuraavalla vuosikymmenellä terveydenhuollon olosuhteet paranivat entisestään. Kättilöille se tarkoitti konkreettisen avunannon muuttumista yhä useammin neuvonnaksi.

1970-luvulla päivähoito tuli lakisää-

teiseksi. Martat järjestivät perhepäivähoitajille kursseja jo 1960-luvun lopulla ja järjestö teki 1971 aloitteen kunnallisen perhepäivähoidon järjestämiseksi. Päivähoitolaki säädettiin kuitenkin vasta 1973 ja vasta 1990-luvulla säädettiin laki, joka velvoitti kunnat järjestämään päivähoitoa kaikille alle kouluikäisille lapsille vanhempien niin toivoessa. Kuvassa lapset vaativat sovinnon syntymistä lastentarhanopettajien lakon aikana. Kyltit kertovat, kenen puolella lapset ja heidän vanhempansa olivat.

Kvinnorna och vardagen

Mödrarna, starka i hoppet

Många kvinnoorganisationer anordnade rekreationsläger för mödrar. Lägren hade stor betydelse för att mödrarna skulle orka. På bilden sitter de semestrande mödrarna och handarbetar på gården i mödrahemmet i Leponiemi i Vichtis, som upprätthölls av föreningen Kalevala Kvinnoförbund.

Ordförande för Finska Kvinnors Gymnastikförbund Kaarina Kari började på 1940-talet fundera på hur väntande mödrars hälsa kunde stärkas med hjälp av gymnastik. Förbundet skickade gymnastiklärare Helvi Kallia till Sverige för att studera den mödragymnastik som Nanna Ringdahl utvecklat. Som ett resultat av denna resa ordnade Kallia 1949 på Kisakallio en kurs för ett tjugotal barnmorskor. Snart ingick mödragymnastik i Barnmorskeinstitutets program och Kallia började på institutet ordna träning för kvinnor som fött barn. Ur mödragymnastiken utvecklades senare också mamma och barn-gymnastik.

På 1950-talet gjorde barnmorskorna hembesök hos de nyblivna mödrarna. Under följande decennierna förbättrades förhållandena inom hälsovården ytterligare. För barnmorskorna innebar det att

den tidigare konkreta hjälpen alltmer utvecklades till rådgivning.

På 1970-talet blev dagvården lagstadgad. Marthorna arrangerade kurser för familjedagvårdare redan i slutet av 1960-talet och organisationen tog 1971 initiativ till anordnande av kommunal familjedagvård.

Dagvårdslagen stiftades dock först 1973 och först på 1990-talet stadgades en lag som förpliktade kommunerna att ordna dagvård för alla barn under skolåldern om föräldrarna så önskade. På bilden kräver barnen en lösning av konflikten under barnträdgårdslärares strejk. Skyltarna visar på vems sida barnen och deras föräldrar var.

Naiset ja arki

Kahden kauppako?

Naimiän nostamisen ohella naiskansanedustajat ajoivat läpi prostituution tuen lopettamisen. Bordellit oli kielletty 1889, mutta ohjesääntöinen prostituutio oli sallittua. Se tarkoitti, että prostituoidut veloitettiin säännöllisiin terveystarkastuksiin sukupuolitautilien leviämisen ehkäisemiseksi. Prostituotujen tarkastuskirjojen antaminen lopetettiin 1907 ja bordellit suljettiin seuraavana vuonna.

1800-luvun lopulla 70 000 asukkaan Helsingissä oli n. 700 prostituotua, joista suurin osa oli maaseudulta tulleita naisia. Prostituution ongelmat myönnettiin suuriksi, mutta yleinen kanta oli, että heitä tarvittiin. Miesten oli ennen avioitumista hankittava kunnon toimeentulo, mutta koska he eivät voineet pidättäytyä sukupuolielämästä, bordelleita tarvittiin "parempien perheiden tyttöjen" suojaksi. Lisäksi sotilaita ja merimiehiä sekä muita kaupungissa vierailevia piti palvella.

Suomen Valkonauhaliiton organisoinnilla kampanjalla kerättiin lähes 12 000 nimeä anomukseen, jossa vaadittiin, että sukupuolitauteja sairastavien oli saatava naislääkäreiden antamaa ilmaista terveydenhoitoa ja että sukupuolitautilien valvonta oli siirrettävä poliisilta terveyden-

hoitohenkilöstölle. Työ tuotti tulosta, sillä 1907 sukupuolitautilien ehkäisy siirtyi terveydenhuollon piiriin.

Laki ei poistanut prostituutiota. Valkonauhaliitto jatkoi prostituotujen auttamista uusille urille. Myös Suomen Naisyhdistys tarjosi prostituoiduille koulutusta ja työnvälitystä. Naiskansanedustajat tekivät tuloksetta aloitteita määrärahoiksi tähän työhön ja turvakotien perustamiseen. Vuonna 1916 Kansallisliitto perusti komitean tukemaan Valkonauhan työtä. Komitean järjestämässä kokouksessa lääkäri Laimi Leidenius kuvaili bordellien oloja ja korosti sitä, että monet prostituoiduista olivat joko mieleltään järkkyneitä tai kehitysvammaisia.

Työ jatkui koko 1900-luvun, mutta prostituutio ei kadonnut suomalaisesta yhteiskunnasta. 1990-luvulla prostituutio oli lisääntynyt eivätkä viranomaiset suhtaudu naisjärjestöjen mielestä riittäväällä vakavuudella asiaan. Nyt, vuonna 2006 eduskunta on päättänyt ehdottaa, että seksuaali"palvelujen" osto tulee rangaistavaksi siinä tapauksessa, että myyjä on pakotettu tilanteeseen.

Kvinnorna och vardagen

Avtal mellan två?

Utom höjningen av äktenskapsåldern genomdrev de kvinnliga riksdagsledamöterna också att stödet för prostitutionen skulle upphöra. Bordellerna hade förbjudits 1889, men reglerad prostitution var tillåten. Det innebar att de prostituerade förpliktades genomgå regelbundna hälsoundersökningar för att förebygga spridning av könssjukdomar. År 1907 upphörde systemet med kontrollböcker för prostituerade och bordellerna stängdes följande år.

I slutet av 1800-talet fanns det ca 700 prostituerade i Helsingfors, som hade 70 000 invånare. Största delen av dem var kvinnor som kommit från landsbygden. Man medgav att prostitutionen medförde stora problem, men den allmänna ståndpunkten var att de prostituerade behövdes. Männen måste innan de gifte sig skaffa sig en ordentlig utkomst, men eftersom de inte kunde avstå från sexliv behövdes bordellerna som skydd för "flickor från bättre familjer". Dessutom måste soldater och sjömän samt besökare från andra städer betjänas.

Genom en kampanj som organiserades av Förbundet Vita Bandet i Finland insamlades nästan 12 000 namn på en

petition där det krävdes att de som hade könssjukdomar skulle få gratis hälsovård av kvinnliga läkare och att övervakningen av könssjukdomar skulle överföras från polisen till hälsovårdspersonalen. Arbetet bar frukt, eftersom förebyggandet av könssjukdomar 1907 överfördes till hälsovården.

Lagen gjorde inte slut på prostitutionen. Förbundet Vita Bandet fortsatte att hjälpa in de prostituerade på nya banor. Också Finsk Kvinnoförening erbjöd prostituerade utbildning och arbetsförmedling. De kvinnliga riksdagsledamöterna tog initiativ till anslag för detta arbete och för grundande av skyddshem, dock utan resultat. År 1916 grundade Nationalförbundet en kommitté för att stöda Vita Bandets arbete. På ett möte som ordnades av kommittén beskrev läkaren Laimi Leidenius förhållandena på bordellerna och underströk att många prostituerade var antingen mentalt störda eller utvecklingsstörda.

Arbetet fortsatte hela 1900-talet, men prostitutionen försvann inte heller från det finländska samhället. På 1990-talet hade prostitutionen ökat och myndigheterna förhåller sig enligt kvinnoorganisationernas åsikt inte tillräckligt seriöst till saken. Nu, år 2006 har riksdagen stannat för förslaget att köp av sexual"tjänster" bör vara straffbart i det fall att säljaren tvingas in i situationen.

Naiset ja arki

Terveyttä meille kaikille

Rintasyöpä tunnetaan jo 1700-luvulla. Tuolloin oli hoitona rinnan poisto, johon nainen useimmiten kuoli. Nukutuksen keksiminen ja aseptiikan korostaminen auttoivat 1800-luvulla leikkauksesta toipumisessa. 1940-luvulta lähtien rintasyöpään toteamista ja ennustetta paransivat radiologisen teknologian kehittyminen sekä sädehoito ja sytostaatit. 1960-luvulta lähtien rintasyöpä on ollut yleisin suomalaisten naisten syöpätauti. Tautiin sairastuu joka kymmenes nainen. Toistaiseksi ei ole keksitty, miten syöpää voitaisiin ehkäistä. Ainoa keino on taudin mahdollisimman varhainen toteaminen ja tehokas hoito. Rintojen omatarkkailuohjelma tuli Suomeen 1970-luvulla. Aluksi sitä testattiin Marttojen piirissä ja 1992 naisjärjestöt perustivat ProMama-yhdistyksen edistämään rintojen omatarkkailun opastusta.

1900-luvun alussa ammattientarkastaja Vera Hjelt kehotti naisvoimisteluliittoa: "... levittämään ruumiillista työtä tekevien naisten keskuuteen syvempää käsitystä ja tietoa yleisen terveydenhoidon merkityksestä sekä herättämään heissä innostusta voimisteluun ja ulkoleikkeihin." Suomen Naisten Voimisteluliiton Varala-opistossa järjestettiin koko 1910-luvun ajan virkistyskursseja 12-15-

vuotiaille tehtaantytöille. Tytöt tulivat Varalaan työpäivä päätyttyä ja palasivat aamulla tehtaaseen. Työnantajat avustivat kurssimaksuissa. Kurssit loppuivat 1920-luvun alussa, kun uusi teollisuuslaki kielsi ottamasta näin nuoria ansiotyöhön. Liiton julkaisussa, Kisakentässä, puututtiin muutenkin tiuhaan työläisperheiden lasten surkeisiin asunto-oloihin.

Kotona tapahtuvasta väkivallasta vaiettiin kauan. Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan asettaman jaoston mietintö ja Stakesin Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyprojekti toivat 1990-luvulla perheväkivallan julkiseen keskusteluun. Kysymys on nimenomaan naisiin ja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta, sillä 85 % tekijöistä on miehiä. Unioni, Naisasialiitto Suomessa ry:llä on väkivallan ehkäisyssä paljon pidempi historia. Se järjesti ensimmäiset naisten itsepuolustuskurssit 1982. Lisäksi Unionin yhteydessä toimivat raiskauskriisiryhmä, kriisipuhelin- ja juristipäivystykset.

Kvinnorna och vardagen

Hälsa för oss alla

Bröstcancern var känd redan på 1700-talet. Behandlingen var då att operera bort bröstet, vilket oftast ledde till att kvinnan dog. Då anestesi upptäcktes och aseptiken blev viktigare på 1800-talet hjälpte det också kvinnor att återhämta sig från operation. Från och med 1940-talet har diagnosen av och prognosen för bröstcancer förbättrats tack vare utvecklingen av den radiologiska teknologin samt strålbehandling och cytostater. Sedan 1960-talet har bröstcancern varit den vanligaste cancerformen bland finländska kvinnor. Var tionde kvinna får bröstcancer. Hittills har man inte hittat något medel att förebygga bröstcancer. Den enda metoden är så tidig diagnos av sjukdomen som möjligt och effektiv behandling. Ett program för självundersökning av bröstet infördes i Finland på 1970-talet. I början testades det av Marthorna och 1992 grundade kvinnorganisationerna föreningen ProMama för att främja handledning i självundersökning av bröstet.

I början av 1900-talet uppmanade yrkesinspektör Vera Hjelt kvinnogymnastikförbundet "... att bland kvinnor som utför kroppsarbete sprida fördjupad uppfattning och kunskap om den allmänna hälsovårdens betydelse samt hos dem väcka intresse för gymnastik och

utomhuslekar." På Finska Kvinnors Gymnastikförbunds institut Varala ordnades under hela 1910-talet rekreativkurser för 12-15-åriga fabriksflickor. Flickorna kom till Varala efter arbetsdagens slut och återvände på morgonen till fabriken. Arbetsgivarna gav bidrag till kursavgifterna. Kurserna upphörde i början av 1920-talet, när den nya industrilagen förbjöd anställning av så här unga flickor. I förbundets publikation, Kisakenttä, tog man också ofta annars upp de urusla bostadsförhållandena för barn i arbetarfamiljer.

Man teg länge om det våld som skedde i hemmet. Ett betänkande av en sektion vid delegationen för jämställdhetsärenden och Stakes projekt för förebyggande av våld mot kvinnor och prostitution väckte på 1990-talet en offentlig debatt om familjevåldet. Det är uttryckligen fråga om våld som riktas mot kvinnor och barn, eftersom 85 % av förövarna är män. Unionien, Kvinnoaksförbundet i Finland rf, har en mycket lång historia i förebyggandet av våld. Det ordnade de första kurserna i självförsvar för kvinnor 1982. Dessutom verkade i anslutning till Unionen en våldtäktskrisgrupp, en kristelefon och juristjour.

Naiset ja arki

Liikunta on osa elämää

Retkeily kuului naisten voimisteluseurojen ohjelmaan alusta lähtien. Erityisen innokasta retkeilyaikaa oli 1930-luku. Ajan uutuuksia oli tunturihiihto. Myös NNKY rakensi 1950-luvulla oman hiihtomajan Keimiötunturille. Majaa kutsutaan paikallisten keskuudessa naisten majaksi, ja syytä onkin, onhan se pitkälti naisten hartiavoimin tehty ja kunnostettu

Nykyisin liikunnassa korostetaan mm. keskivartalon lihasten voimaa, selän kuntoa ja niska-hartialihasten rentoutusta. Toisaalta on palattu naisvoimistelun juurille: luonnollinen liikunta, harmonia, liikkeen kauneus ja tarkoituksenmukaisuus ovat tavoitteita. Kaiken takana fyysinen, henkinen ja sosiaalinen hyvinvointi.

Tampereen Naisyhdistys ja Suomen Naisten Voimisteluliitto aloittivat Tampereella voimisteluohjaajakoulutuksen 1907 tavoitteena järjestää virkistystä ja koulutusta ruumiillisen työn tekijöille. Finlaysonin tehtaantytöjen toivottiin oppivan huolehtimaan terveydestään ja puhtaudestaan. Ensimmäinen kurssi 1908 onnistui niin hyvin, että Naisyhdistys ja Voimisteluliitto päättivät ostaa paikan Pyhäjärven rannalta tulevaksi voimistelukodiksi. Rahaa ei ollut. Tehtailija Heikki

Liljeroosin huvila ostettiin kokonaan velaksi. Varat hankittiin käsitöillä, myyjäisillä ja lahjoituksilla ja arkkitehti Wivi Lönn lahjoitti piirustukset uudisrakennukseen. Kurssipaikka sai nimekseen Varala.

Kvinnorna och vardagen

Motion är en del av livet

Utfärder och friluftsliv ingick ända från början i kvinnogymnastikföreningarnas program. Särskilt livlig var friluftsvksamheten på 1930-talet. Skidåkning i fjällen var en av tidens nyheter. Också KFUK byggde på 1950-talet en egen skidstuga på Keimiö fjäll. Den kallas bland lokalbefolkningen för kvinnornas stuga, och den gör skäl för namnet, eftersom den till stor del är byggd och upprustad med kvinnokrafter.

Numera betonas i motionen bl.a. vikten av starka mag- och bröstmuskler, en frisk rygg och avslappnade nack- och skuldermuskler, men man har också återgått till kvinnogymnastikens rötter: naturlig rörelse, harmoni, vackra och ändamålsenliga rörelser är målet. Målet är fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande.

Kvinnoföreningen i Tammerfors och Finska Kvinnors Gymnastikförbund inledde 1907 gymnastikledarutbildning i Tammerfors i syfte att ordna rekreation och utbildning för kroppsarbetare. Man ville att Finlaysons fabriksflickor skulle lära sig sköta sin hälsa och hygien. Den första kursen år 1908 lyckades så bra att Kvinnoföreningen och Gymnastikförbundet beslöt köpa ett ställe vid sjön Py-

hjärvi för ett kommande gymnastikhem. Pengar hade de inte. Fabrikör Heikki Liljeroos villa köptes helt på skuld. Medlen samlades in med handarbeten, basarer och donationer och arkitekt Wivi Lönn donerade ritningarna för nybygget. Kursplatsen fick namnet Varala.

Naiset ja hyvinvointi

Omat kodit ja omat huoneet

Narulla on kuvia Valkonauhaliiton ylläpitämästä lastenkodista 1900-luvun Turussa ja Kalevalaisten Naisten lastenkodista 1940-luvun Viipurin läänin Pyhäjärvellä. Kodinhoitoa haluttiin opettaa myös lastenkodeissa ja tytöt opetettiin tekemään keittiötöitä. Terveystä huolehtiminen oli tärkeää. Pöydän ympärillä istuvat lapset saavat päivittäisen kalanmaksajannoksen ja ulkoilu oli osa päivää, vaikka mistään välineurheilusta ei ollut puhettakaan.

Kalevalaisten Naisten Vihdin Leponiemen äitikodissa äidit tutkivat pihapöydän ympärillä Kotiliettä. Lähes kaikki naiset tekevät käsitöitä. Se varmasti rentoutti, mutta oli myös hyödyllistä. Kotiin voitiin palata monien sukka- ja lapasparien kanssa. Talvella oli sitten vähemmän tauteja. Uupuneille ja vähävaraisille äideille tarkoitetut äitikodit toimivat vuoteen 1962 saakka.

NNKY oli ensimmäinen tyttöyöntekijä Suomessa. Nuorille tytöille suunnattuja tilaisuuksia järjestettiin jo 1800-luvun lopulta lähtien. Teollisuustyöhön siirtyminen irrotti naisia kotipiiristä ja vaarana oli sortua huonoon elämään. Kuvassa 1960-luvun NNKY-kerholaiset suunnittelevat jotakin yhteistä. Nykyisin NNKY:n työmuotoihin kuuluvat kurssien ja ker-

hojen ohella mm. vertaisryhmät maahanmuuttajille, sinkuille, työttömille, vammaisille, lapsiperheille, opiskelijoille ja vanhuksille.

Kvinnorna och välfäden

Egna hem och egna rum

På bandet finns bilder från det barnhem som Förbundet Vita Bandet upprätthöll i Åbo på 1900-talet och från Kalevala Kvinnoförbunds barnhem vid Pyhäjärvi i 1940-talets Viborgslän. Också i barnhemmet ville man lära ut hushållsarbete och flickorna fick undervisning i kökssysslor. Att sköta sin hälsa var viktigt. Barnen som sitter kring bordet får sin dagliga ranson fiskleverolja och utomhusvistelse var en del av dagen, även om det ännu inte var tal om någon redskapsidrott.

I mödrahemmet Leponiemi i Vichtis, som upprätthölls av Kalevala Kvinnoförbund läser mammorna vid bordet ute på gården tidningen Kotiliesi. Nästan alla kvinnor handarbetar. Det var säkert god avkoppling, men samtidigt också nyttigt. Man kunde sedan åka hem med flera par sockor och vantar. Så fick man inte så många sjukromar på vintern. Mödrahemmen, som var avsedda för utmattade och mindrebemedlade mödrar, var verksamma ända till 1962.

KFUK var den första förening som utförde arbete bland flickor i Finland. Tillställningar som var avsedda för unga flickor ordnades redan från slutet av 1800-talet. Övergången till industriar-

bete ledde till att kvinnor lämnade hemmets vrå och var utsatta för risken att förfalla till "dåligt liv". På bilden planerar medlemmar i en KFUK-klubb på 1960-talet någon gemensam aktivitet. Numera ingår i KFUK:s arbetsformer förutom kurser och klubbar bl.a. grupper för invandrare, singlar, arbetslösa, handikappade, barnfamiljer, studerande och äldre.

Naiset ja hyvinvointi

Kohti senioriyhteiskuntaa

Svoli järjestää seniorinaisille jumppaa, johon jokainen voi osallistua oman kuntonsa mukaan – katselijana tai tekijänä.

Naisarkkitehdit ovat kunnostautuneet arjen arkkitehtuurissa; asuntojen, päiväkotien, koulujen ja muiden julkisten rakennusten suunnittelijoina. Naisarkkitehdit työskentelevät myös usein julkisen hallinnon palveluksessa, valtion ja kuntien organisaatioissa. Heidän toimintansa tuloksena syntyy kaavoitusta ja rakentamista säätelevää lainsäädäntöä ja ohjeistusta.

Esimerkkinä uudenlaisesta asunto-suunnittelusta on Senioritalo Loppukiri, joka valmistui keväällä 2006 Helsingin Arabianrantaan. Rakennuttajan Aktiiviset Seniorit ry:n tavoitteena on asuminen malli, joka perustuu yhteisöllisyyteen ja edistää seniorien hyvinvointia. Arkkitehti Kirsti Sivén on suunnitellut 6-kerroksisen asuinrakennuksen, jonka ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevat yhteisön keittiö ja ruokasali, kirjasto-olohuone, pesula ja varastotilat. Saunatilat ja kuntosali ovat näköalapaikalla seitsemännessä kerroksessa. Eläminen Loppukirissä perustuu omatoimisuuteen ja yhteistoimintaan. Päivittäinen ruokailu ja ruoanvalmistus muodostavat

keskeisen osan yhteisön toiminnasta.

Monilla ammattiliitoilla on eläkeläistoimintaa. Kuvassa on helsinkiläisten lastentarhanopettajien 1967 perustaman Ruska-kerhon jäseniä 1980-luvun lopussa retkellä Turussa.

Kvinnorna och välfärden

Mot ett seniorsamhälle

Svoli ordnar för gymnastik för seniordamer, där alla kan delta enligt egen kondition – eller vara med som åskådare.

De kvinnliga arkitekterna har utmärkt sig i vardagens arkitektur; som planerare av bostäder, daghem, skolor och andra offentliga byggnader. De kvinnliga arkitekterna är ofta också anställda inom den offentliga förvaltningen, i statliga och kommunala organisationer. Resultatet av deras arbete syns i den lagstiftning och de direktiv som reglerar planläggning och byggande.

Ett exempel på en ny form av bostadsplanering är Seniorhuset Loppukiri, som stod färdigt våren 2006 på Arabiastranden i Helsingfors. Byggherren Aktiiviset Seniorit ry hade som mål att få fram ett boendekoncept, som baserar sig på kollektivitet och främjar seniorernas välbefinnande. Arkitekt Kirsti Sivén har planerat bostadshuset i 6 våningar. I första våningen finns kollektivets kök och matsal, bibliotek-vardagsrum, tvättstuga och förråd. Bastuutrymmena och konditionssalen är i sjunde våningen med god utsikt. Boendet i Loppukiri baserar sig på egen aktivitet och gemensam verksamhet. De dagliga måltiderna

och matlagningen utgör en viktig del av kollektivets verksamhet.

Många fackförbund har pensionärsverksamhet. På bilden är medlemmar i Ruska-klubben, som grundades 1967 av barnträdgårdslärarna, på utfärd i Åbo i slutet av 1980-talet.

Naiset

10

Naiset ja hyvinvointi

Kulttuurien kohtaamista

Kassandra tekee rajat ylittävää taidetyötä tavoitteenaan kulttuurisesti rikas, avaramielinen ja dynaaminen Suomi. Taidetoimintaa järjestetään lapsille, koululaisille, teini-ikäisille tytöille ja naisille. Taidetyöpajoissa tanssitaan, lauletaan ja soitetaan, tehdään teatteria, opetellaan kädentaitoja ja nautitaan ruoasta. Kassandra hallinnoi Euroopan sosiaalirahaston rahoittamaa Monita-hanketta, joka edistää hyviä etnisiä suhteita, torjuu rasismia ja muukalaisvihaa. Toiminnassa uus- ja kantasuomalaiset – sekä muualta Suomeen tulleet – että tällä sukupolvia eläneet – kohtaavat toisensa tasaveroisina.

Kvinnorna och välfärden

Kulturer möts

Kassandra utför gränsöverskridande konstarbete med ett kulturellt rikt, öppet och dynamiskt Finland som mål. Konstverksamhet anordnas för barn, skolelever, flickor i tonåren och kvinnor. I konstverkstäderna dansas det, man sjunger och musicerar, spelar teater, lär sig hantverk och njuter av mat. Kassandra administrerar projektet Monita som finansieras av Europeiska Socialfonden och som främjar goda etniska relationer, bekämpar rasism och främlingshat. I verksamheten möts nya och infödda finländare – både sådana som kommit från andra länder till Finland och sådana som bott här i generationer – på jämlik bas.

Naiset

11

Naiset ja hyvinvointi

Kriisiajan yhteistyö

Sodan aikana lottia oli yli 220 000. Lotat olivat asukaslukuun suhteutettuna maailman suurin naisjärjestö kautta aikojen. Lotat toimivat sota-, kenttä- ja eläinlääkintäsairaaloissa, sairausjunissa, kansliatehtävissä, puhelinkeskuksissa, sotilasapteekissa, kenttäpostissa ja sotasensuurissa. He muonituttivat joukkoja ja pitivät kanttiineita. Armeijan käyttöön leivottiin päivittäin 100 000 kg ruisleipää. Varuslotat huolehtivat sotilaiden vaatteiden kunnosta ja lotat lähettivät tuhansia tuntemattoman sotilaan paketteja etulinjojen miehille.

Varsinkin jatkosodan aikana viestintälottien toiminta oli elintärkeää. He tekivät viiden viestintädivisioonan työpanoksen. Ilmavalvonnasta huolehtivat lotat joutuivat tekemään työtään vaikeissa ja vaarallisissa olosuhteissa, viholliskoneiden ja tulipalopakkasten armoilla.

Lääkintälotat työskentelivät monenlaisissa tehtävissä ja hyvinkin erilaisissa paikoissa, mm. erikoisjunissa. Raskain osa oli niillä lotilla, jotka ottivat tehtäväkseen viimeisen palveluksen suorittamisen sankarivainajille. Jäykistyneiden ruumiiden sulattaminen ja veristen haavojen peseminen, usein pahastikin silpoutuneiden

den vainajien asettaminen arkkuihinsa, vaati tekijältään suuria henkisiä voimavaroja ja luonteenlujuutta.

Kvinnorna och välfärden

Samarbete under kristid

Under kriget fanns det över 220 000 lottor. I förhållande till folkmängden var lottorna världens genom tiderna största kvinnoorganisation. Lottorna arbetade i krigs- och fältsjukhus och på veterinärsjukhus, på sjuktåg, i kansliuppgifter, i telefoncentraler, i soldatapotek, inom fältposten och i krigscensuren. De skötte provianteringen av trupperna och upprätthöll kantiner. För arméns bruk bakades dagligen 100 000 kg rågbröd. Utrustningslottor skötte om soldaternas kläder och lottorna skickade tusentals okänd soldat-paket till männen i främre linjen.

Särskilt under fortsättningskriget var signallottornas arbete livsviktigt. De gjorde en insats som motsvarade fem signaldivisioners arbete. De lottor som skötte luftbevakningen utförde sitt arbete i svåra och farliga förhållanden, utsatta för fiendeplan och brinnande köld.

Sanitetslottorna arbetade i många olika uppgifter och på mycket olika platser, bl.a. i specialtåg. Den tyngsta uppgiften hade de lottor som åtog sig att göra den sista tjänsten för de soldater som ljutit hjältedöden. Att smälta upp de redan stelnade kropparna och tvätta de blodiga såren, och lägga de ofta svårt

skadade döda soldaterna i sina kistor, krävde stora andliga resurser och en stark karaktär.

Naiset ja hyvinvointi

Rauhaa ja apua maailmalle

Yksi naisten kansainvälisistä kongresseista pidettiin Budapestissa 1913. Suomalaisen Naisliiton edustaja istuu keskelä surupuvussa, valkoinen takki päällään. Surupuku oli yksi naisten tavoista kertoa näkemyksensä Venäjän politiikasta sortovuosien aikana myös kansainvälisissä yhteyksissä. Tekla Hultiin kertoo päiväkirjassaan: "Musta puku tuli naisten kesken parina seuraavana vuonna Helsingissä niin yleiseksi, että jos yliopiston juhlassa pidetyissä konserteissa näki jonkun kirjavassa puvussa tai hatussa, voi olla varma siitä, että hän oli ulkomaalainen."

Naisjärjestöt tulivat tutuiksi myös maailman huippupaikkojen ja huippujohdajien kanssa. Kuvassa on Soroptimistien kongressi Gyllene Salenissa Tukholmassa ja toisessa Indira Gandhi ja Riitta Öro kättelevät Intiassa.

1990-luvun lopulla ryhmä arkkitehtiopiskelijanaisia teki opintomatkan Senegaliin. Matkan seurauksena he suunnittelivat naisten johtamille yhdistyksille Rufisqueen oman Punaisen talon. Vuonna 2001 valmistunut talo on rakennettu paikallisin voimin paikallisista, osin kiertäytyistä materiaaleista, paikalliseen rakentamisperinteeseen sovitettuna. Jigeen

yi mboloon – Naiset yhdessä projektin tarkoitus on helpottaa jäsentensä jokapäiväistä elämää köyhyyden keskellä ja taata heille auttava sosiaaliturva.

Rauhakyyhky on osa julistetta julistenäyttelystä "Naiset rauhaa rakentamassa", jota Soroptimist Internationalin Suomen Unioni kierrättää Suomessa. Kansainvälinen näyttelykiertue päättyy soroptimistien kansainväliseen konventioon heinäkuussa 2007 Skotlannin Glasgowsa. Näyttelyllä järjestö haluaa muistuttaa rauhasta puhumisen merkityksestä.

Kvinnorna och välfärden

Fred och hjälp till världen

En av de internationella kvinnokongresserna hölls i Budapest 1913. Represantanten för Finska Kvinnoförbundet sitter mitt på bilden i sorgdräkt, iförd en vit kappa. Sorgdräkten var ett sätt för kvinnorna att framföra sin syn på Rysslands politik under ofärdsåren också i internationella sammanhang. Tekla Hultin berättar i sin dagbok: "Den svarta dräkten blev under de två följande åren så vanlig bland kvinnorna i Helsingfors, att om man på en konsert i universitetets solennitetssal såg någon i färggrann dräkt eller hatt så kunde man vara säker på att hon var utlänning."

Kvinnoorganisationerna blev kända också på platser där toppledare samlades. På den ena bilden Soroptimisternas kongress i Gyllene Salen i Stockholm och på den andra bilden skakar Indira Gandhi och Riitta Öro hand i Indien.

I slutet av 1990-talet gjorde en grupp arkitektstuderande kvinnor en studieresa till Senegal. Som ett resultat av resan planerade de ett eget Rött hus i Rufisque för de föreningar som leds av kvinnor. Huset, som blev färdigt 2001, har byggts med lokala krafter av lokalt, delvis återanvänt material, anpassat efter den loka-

la byggtraditionen. Syftet med projektet Jigeen yi mboloon – Kvinnor tillsammans är att underlätta vardagslivet i fattigdomen och garantera kvinnorna behjälplig social trygghet.

Fredsduvan är en del av affischen för affischutställningen "Naiset rauhaa rakentamassa" (Kvinnor bygger upp fred), som Soroptimist Internationals Finlands Union turnerar med i Finland. Den internationella utställningsturnén slutar med soroptimisternas internationella konvention i juli 2007 i Glasgow i Skottland. Genom utställningen vill organisationen påminna om betydelsen av att tala om freden.

Naiset ja työ

Oi, miten joustavaa työvoimaa!

Valkonauhaliitto perusti 1900-luvun alussa Helsingin rautatieasemalle paikanvälitystoimiston palvelemaan maalta Helsinkiin saapuvia naisia, jotta he eivät ajautuisi bordelleihin töihin. Myös Suomen Naisyhdistys perusti työnvälitystoimiston, joka ehti toimia 20 vuotta ennen kuin kunnallinen työnvälitys alkoi. Monet paikanhakijoista saivat varmasti työtä kotiapulaisena. Kuvassa on Kotkan sataman työntekijöitä, jotka joutuivat aamulla odottamaan jonossa työtä. Töitä saadakseen piti olla ahkera ja kuu-liainen.

Valkonauhaliitto oli myös poliisiasia-ssa aktiivinen. 1900-luvun alussa vaadittiin, että vähintään 10 % poliiseista piti olla naisia. Naispoliisien tehtäviksi kaavailtiin pidätetyistä naisista huolehtiminen ja naisten auttaminen työelämään. Ensimmäinen naispoliisikurssi alkoi 1923 ja Kansallisliiton komitea osallistui niiden järjestämiseen aina 1970-luvulle. Kuvassa on naispoliisikurssilaisia vuodelta 1939.

Wivi Lönn valmistui 1896 yhtenä Suomen ensimmäisistä naisarkkitehdeista. Lönn oli erityisen kiinnostunut rakennusten toimivuudesta ja monien matkojen vaikutteet näkyivät hänen rakennuksis-

saan. Lönn suunnitteli mm. noin 30 koulu ympäri Suomen. Wivi Lönn voitti arkkitehti Armas Lindgrenin kanssa Tallinnan Estonia-teatterin suunnittelukilpailun ja teatteri rakennettiin heidän suunnitelmiansa mukaan 1913. Lönn sai professorin arvon 1959.

Lääninkätilö, myöhemmin terveydenhuoltoneuvos Leena Valvanne toi 1960-luvulla neuvoloihin synnytysvalmennuksen ja lempeän, luonnonmukaisen synnytyksen aatteen.

Kirkolliskokous hyväksyi 1986 kirkkolain muutoksen, jonka mukaan papiksi voidaan vihkiä myös teologisen loppututkinnon suorittanut nainen. Suomen ensimmäiset naispapit vihittiin maaliskuussa 1988. Nykyisin kirkon pappisviroissa on vajaa tuhat naista. Naispuolisten teologian opiskelijoiden osuus on n. 70 %. Naispuolista piispaa ei Suomessa vielä ole.

Lentokapteeni on yksi naisten viimeiseksi valloittamia työuria. Finnair palkkasi ensimmäisen lentoperämiehensä 1984.

Kvinnorna och arbetet

Vilken flexibel arbetskraft!

Förbundet Vita Bandet grundade i början av 1900-talet på järnvägsstationen i Helsingfors en platsförmedlingsbyrå som betjänade kvinnor som kom från landet till Helsingfors, så att de inte skulle hamna på bordell. Också Finsk Kvinnoförening grundade en arbetsförmedlingsbyrå, som hann verka i 20 år innan den kommunala arbetsförmedlingen inleddes. Många av de arbetssökande fick säkert arbete som hembiträde. På bilden finns arbetare i Kotka hamn, som på morgonen tvingades köa för att få arbete. För att få arbete måste man vara flitig och hörsam.

Förbundet Vita Bandet var aktivt också i polisärenden. I början av 1900-talet krävde förbundet att minst 10 % av poliserna skulle vara kvinnor. Man tänkte sig att de kvinnliga polisernas uppgift skulle vara att ta hand om kvinnor som anhållits och att hjälpa kvinnor in i arbetslivet. Den första kursen för kvinnliga poliser började 1923 och Nationalförbundets kommitté deltog i anordnandet av dem ända till 1970-talet. På bilden deltagare i en kurs för kvinnliga poliser 1939.

Wivi Lönn utexaminerades 1896 som en av Finlands första kvinnliga arkitekter. Lönn var särskilt intresserad av byggnader-

nas funktionsduglighet och intrycken från många resor syntes i hennes byggnader. Lönn planerade bl.a. ca 30 skolor runtom i Finland. Wivi Lönn vann tillsammans med arkitekt Armas Lindgren planeringstävlingen för Estonia-teatern i Tallinn och teatern byggdes enligt deras plan 1913. Lönn fick professors titel 1959.

Länsbarnmorskan, senare hälsovårdsrådet Leena Valvanne införde på 1960-talet förlossningsförberedelse på rådgivningarna och idén om en mjuk, naturlig förlossning.

Kyrkomötet godkände 1986 en ändring av kyrkolagen enligt vilken också en kvinna som avlagt teologisk slutexamen kunde vigas till präst. Finlands första kvinnliga präster vigdes i mars 1988. Numera innehar knappt tusen kvinnor prästtjänster i kyrkan. Andelen kvinnliga teologistuderande är ca 70 %. Någon kvinnlig biskop har vi ännu inte i Finland.

Flygkapten är en av karriärer kvinnorna senast erövat. Finnair anställde 1984 den första som flygstyrman.

Naiset ja työ

Lakien rajoista lasikatoksi

Naisten pääsyä eri toimiin ja määrää eri paikoissa rajoitettiin perusteena vain näkemys naisten "sopivuudesta" tai "sopimattomuudesta". Rajoitukset olivat sitä tiukemmat mitä ylemmäksi hierarkiassa mentiin. Lakanassa on siteerattu naisten virkakoikeutta valmistelevan lakimieskomitean 1924 esittämiä perusteluja, miksi naisia ei voitu nimittää eräisiin virkoihin.

Agnes Lundell taivalsi tietä kohti tuomarin tehtäviä aikana, jolloin nainen oli ilman sukupuolesta anottua erivapautta epäkelpo yhteiskunnallisiin tehtäviin. Lundell sai 1899 erivapauden suorittaa ylioppilastutkinnon ja kirjoittautui ensimmäisenä naisena oikeustieteelliseen tiedekuntaan. Hän valmistui Suomen ensimmäisenä naisjuristina 1906. Aluksi Lundell pyrki seuraamaan miesjuristien tavanomaisia urapolkuja. Ensin hän pääsi kopistin virkaan ja sitten pöytäkirjan pitäjäksi Senaatissa. Monen anomuksen ja äänestyksen jälkeen Lundell hyväksyttiin auskultantiksi Turun hovioikeuteen. Hän käytti hovioikeudenoikeudenauskultantititteliä koko ikänsä. Myös lupa harjoittaa asianajoa edellytti suuria ponnisteluja. Kun lupa vihdoin 1911 myönnettiin, Lundell perusti oman asianajotoimiston, jota hän hoiti 25 vuotta. Kaikkien näiden vuo-

sien aikana Agnes Lundell jatkoi taistelua saada vanhoa tuomarinvala. Se oli mahdollista vasta virkakoikeuslain myötä 1926.

Lundell erikoistui naisten oikeudenkäyntiavustajaksi ja toimi aktiivisesti naisten ja aviottomien lasten asianajajana. Nämä rohkeat valinnat toivat hänet usein lehtien palstoille. Lundell sai vielä kuolemansakin jälkeen näkyvän roolin. 1950-luvulla tehdyssä elokuvassa hän oli Tuomari Martan alter ego. Elokuvalla haluttiin osoittaa, että loistavakin tuomari saavutti loppujen lopuksi kaikkein suurimman onnen kotiäitinä. Oli raivattava tilaa rintamalta takaisin työelämään palaaville miehille.

Kvinnorna och arbetet

Från lagliga gränser till glas-tak

Kvinnornas möjligheter att få olika tjänster och antalet kvinnor på olika områden begränsades med synen på kvinnors "lämplighet" och "olämplighet" som enda grund. Begränsningarna var desto striktare ju högre upp i hierarkin man kom. På lakanet citeras de motiveringar som en juristkommitté som beredde kvinnans rätt till tjänster angav 1924 som orsak till att kvinnor inte kunde utnämnas till vissa tjänster.

Agnes Lundell beredde sin väg till domaruppgifter under en tid då en kvinna inte utan dispens från sitt kön var behörig för samhällliga uppgifter. Lundell fick 1899 dispens för att avlägga studentexamen och skrev som första kvinna in sig vid juridiska fakulteten. Hon blev Finlands första kvinnliga jurist 1906. Till en början försökte Lundell följa de manliga juristernas sedvanliga karriärvägar. Först fick hon en kopisttjänst och sedan tjänst som protokollförare i Senaten. Efter många ansökningar och omröstningar godkändes Lundell som auskultant vid Åbo hovrätt. Hon använde titeln hovrättsauskultant hela sitt liv. Också tillståndet att utöva advokatycke krävde stora ansträngningar. När tillståndet slutligen beviljades 1911 grundade Lundell en egen

advokatbyrå, som hon skötte i 25 år. Under alla dessa år fortsatte Agnes Lundell sin kamp för att få svära domareden. Det blev möjligt först i och med tjänstestiftelsen 1926.

Lundell specialiserade sig som rätttegångsbiträde för kvinnor och verkade aktivt som advokat för kvinnor och barn utom äktenskapet. Dessa modiga val ledde till att hon ofta förekom i tidningspalterna. Lundell fick ännu efter sin död en synlig roll. Hon var alter ego för den kvinnliga domaren i filmen Domare Marta från 1950-talet. Syftet med denna film var att visa att också den mest briljanta domare sist och slutligen uppnår sin största lycka som hemmamamma. Syftet var då att bereda plats i arbetslivet för de män som återvände från fronten.

Naiset ja työ

Koulutus ei tuota rahaa eikä valtaa

Kuvassa nuoret naiset pönttävät NNKY:n opiskelijatuvassa. Koulutus takasi naisille tien ammattiin, joskaan ei useimmiten parempaan palkkaan. Esimerkiksi kirjastonhoitaja hankkii huomattavasti vähemmän kuin diplomi-insinööri, vaikka koulutus on ihan yhtä pitkä.

Jokaisella ammattialalla on ollut omat rohkeliikkonsa, jotka ovat raivanneet tietä muille naisille. Naislääkärien pioneeri oli Rosina Heikel, joka pääsi opiskelemaan kiertoteitä pitkin. Hän aloitti käymällä Tukholman voimistelulaitoksen ja hankkimalla kättilökoulutuksen. Viimein, 30-vuotiaana hän saattoi pyrkiä Helsingin yliopiston lääketieteelliseen tiedekuntaan, kun keisari 1871 myönsi naisille oikeuden opiskella lääketiedettä ilman erillistä lupahakemusta. Heikelistä tuli Pohjoismaiden ensimmäinen naislääkäri. Rosina Heikel oli naisasianainen henkeen ja vereen. Unioni, Naisasialiitto Suomessa ry:n perustamiskokouksessa 1892 hän vaati, että kaikki ammatit oli avattava naisille ja että naisten oli saatava parasta mahdollista kouluopetusta. Heikel toimi myös Konkordia-liitossa, joka tuki naisten kouluttautumista. Hän ajoi samaa palkkaa naisille ja miehille. Hän otti myös vahvasti kantaa prostituutioon vastustamalla lääkäriseuran

puoltavaa kannanottoa asiassa.

Kun lääkärin toimet avautuivat naisille 1897, sai Rosina Heikel erivapautta haettuaan viran Helsingin piirilääkäriä. Viranhoidon ohella hän työskenteli köyhien lasten työtuvan johtajana ja mm. puhui jatkuvasti maaseudun lasten terveydenhoidon parantamisesta. Onneksi oli Rosina, sillä vielä 1900-luvun alussakin sairaaloissa oli havaintonukkeja, joiden avulla potilas saattoi näyttää missä vaiva oli, kun mieslääkäri ei aina saattanut häveliäisyssytä tutkia naispotilasta.

Kvinnorna och arbetet

Utbildning ger varken pengar eller makt

På bilden studerar kvinnorna i KFUK:s studentstuga. Utbildningen garanterade för kvinnorna vägen till ett yrke, även om det oftast inte gav bättre lön. Exempelvis en bibliotekarie förtjänar betydligt mindre än en diplomingenjör trots att utbildningen är lika lång.

Inom varje yrkesområde finns våghalsar, som banat väg för oss andra kvinnor. De kvinnliga läkarnas pionjär var Rosina Heikel, som kunde studera medicin via omvägar. Hon började med att genomgå gymnastikinstitutet i Stockholm och skaffa sig barnmorskeutbildning. Till sist, som 30-åring kunde hon söka in vid medicinska fakulteten vid Helsingfors universitet, när kejsaren 1871 beviljade kvinnor rätt att utan särskild dispensansökan studera medicin. Heikel blev den första kvinnliga läkaren i Norden. Rosina Heikel var kvinnosaks kvinna ända ut i fingerspetsarna. Vid det möte då Unionen, Kvinnosaksförbundet i Finland rf grundades 1892 krävde hon att alla yrken skulle öppnas för kvinnor och att kvinnorna skulle få bästa möjliga skolundervisning. Heikel verkade också inom Konkordia-förbundet, där hon understödde utbildningen av kvinnor. Hon arbetade för samma lön för män och kvinnor. Hon

tog också kraftigt ståndpunkt till prostitutionen genom att motsätta sig läkarförbundets jakande ståndpunkt i frågan.

När läkartjänsterna öppnades för kvinnor 1897, fick Rosina Heikel dispens efter att ha sökt tjänsten som Helsingfors distriktläkare. Vid sidan av sin tjänstgöring arbetade hon som föreståndare för arbetsstugan för fattiga barn och talade bl.a. fortgående för att hälsovården för barn på landsbygden borde förbättras. Lyckligtvis fanns Rosina, eftersom det ännu i början av 1900-talet på sjukhusen fanns demonstrationsdockor med vilkas hjälp patienten kunde visa var hon hade besvär eftersom en manlig läkare inte av anständighetsskäl kunde undersöka en kvinnlig patient.

Naiset

16

Naiset ja työ

Naisten euro

Vaikka naisten koulutustaso on korkeampi kuin miesten, ovat naisten ansiot edelleen noin 80 % miesten ansioista. Naisten euro on siis 80 senttiä. Viime vuosina palkkaero on jopa hieman kasvanut. Miesten ansaitessa naisia enemmän he nauttivat myös suurempia sosiaaliturvan ansiosidonnaisia etuuksia, kuten eläkkeitä ja päivärahoja.

Kvinnorna och arbetet

Kvinnornas euro

Trots att kvinnorna har en högre utbildningsnivå än männen är kvinnornas inkomster fortfarande bara 80 % av männens. Kvinnornas euro är alltså 80 cent. Under de senaste åren har inkomstskillnaderna t.o.m. ökat något. När männen har större inkomster får de också högre inkomstbundna sociala förmåner, t.ex. pensioner och dagtraktamenten.

Naiset ja työ

Yrittäjyydestäkö ratkaisu?

Kirjailija ja kangaskauppias Minna Canth oli jo 1800-luvulla sitä mieltä, että nainen ei voi rikastua palkkatyöllä. Hän kirjoitti, että vain oma yritys tarjoaa naiselle mahdollisuuden vapauteen ja vaurauteen.

Unioni, Naisasialiitto Suomessa järjesti 1922 ensimmäiset Naisten joulumessut, jotka ovat siitä lähtien toimineet pienimuotoisen naisyrittäjyyden tukena ja antaneet mallin monille muillekin tapahtumille. Messujen ideoija Helmi Tengen toivoi, että naiset voisivat käsitöillään ja leivonnaisillaan hankkia jouluksi omia tuloja. Pyrkimyksenä oli myös suomalaisen käsityöperinteen vaaliminen ja naisten rohkaiseminen omaehtoiseen tuotantoon.

Yrittäjänäisten Keskusliitto kannustaa naisia yrittäjyyteen ja pyrkii parantamaan naisyrittäjien oikeuksia ja toimeentuloa. Kuva on otettu 1947 Yrittäjänäisten perustamiskokouksessa.

Eduskunnan puhemies Riitta Uosukainen esitteli 1997 lempikorujaan. Kalevalakorut miellyttävät lukuisten muidenkin suomalaisten naisten makua. Kirjailija Elsa Heporauta ideoi muinaiskorujen teollisen jäljentämisen 1930-luvulla. Tuolloin koruilla kerättiin varoja muistomerkkihank-

keelle. Hankkeen tiimoilta perustettiin Kalevalaisen Naisen Muistomerkkiyhdistys, josta myöhemmin muodostui Kalevalaisten Naisten Liitto ja Kalevala Koru. Nykyisin Kalevala Koru on alansa suurin suomalainen yritys.

Yksi Yrittäjänäisten Keskusliiton perustajajäsen oli kauppaneuvos Olga Aikala. Aikalan Kello ja Kulta Oy:n toimitusjohtaja Olga Aikala oli legendaarinen lady, joka toi muun muassa alansa ensimmäisenä yrittäjänä paristokelloja Suomeen. Muita hyvin menestyneitä naisyrittäjiä ovat olleet Artekin toimitusjohtaja Aino Marsio-Aalto, Wihuri-yhtymää luotsannut kauppaneuvos Rakel Wihuri ja Marimekko Oy:n perustaja Armi Ratia.

Kvinnorna och arbetet

Är företagande en lösning?

Författaren och tyghandlaren Minna Canth ansåg redan på 1800-talet att kvinnan inte kan bli rik på lönearbete. Hon skrev att endast ett eget företag ger kvinnan möjlighet till frihet och förmögenhet.

Unionen, Kvinnosaksförbundet i Finland anordnade 1922 första gången Kvinnornas julmässa, som ända sedan dess har fungerat som stöd för kvinnligt företagande i små former och varit en förebild för många andra evenemang. Helmi Tengen som kom med idén till mässan, önskade att kvinnorna med sina handarbeten och bakverk kunde skaffa egna inkomster till jul. Strävan var också att värna om den finländska hantverkstraditionen och uppmuntra kvinnorna till egen produktion.

Företagarkvinnornas Centralförbund uppmuntrar kvinnor att bli företagare och strävar efter att förbättra kvinnliga företagares rättigheter och utkomst. Bilden togs 1947 vid Företagarkvinnornas stiftande möte.

Riksdagens talman Riitta Uosukainen presenterade 1997 sina favoritsmycken. Många andra finländska kvinnor är också förtjusta i Kalevala Smycken. Författaren

Elsa Heporauta kom på 1930-talet med idén att göra industriella reproduktioner av fornsmycken. Då samlade man med smyckena in medel för ett monument. För detta projekt grundades en förening för monumentet för Kalevalakvinnan, Kalevalaisen Naisen Muistomerkkiyhdistys, som senare blev Kalevala Kvinnoförbund (Kalevalaisten Naisten Liitto) och Kalevala Smycke (Kalevala Koru). Numera är Kalevala Smycke det största finländska företaget inom sin bransch.

En av Företagarkvinnornas Centralförbunds stiftande medlem var kommerserådet Olga Aikala. Verkställande direktören för Aikalan Kello ja Kulta Oy, Olga Aikala var en legendarisk lady, som bl.a. som första företagare inom sin bransch införde klockor med batteri till Finland. Andra framgångsrika kvinnliga företagare var Arteks verkställande direktör Aino Marsio-Aalto, kommerserådet Rakel Wihuri som ledde Wihuri-koncernen och Marimekkos grundare Armi Ratia.

Naiset ja tasa-arvo

Naimisissa oleva nainenkin on kansalainen

Vuonna 1929 säädettiin uusi avioliittolaki, joka vapautti naimisissa olevat naiset holhouksesta. Avioliittolakia yritettiin uudistaa 1900-luvun alkuvuosista lähtien. Vasta asianajaja Agnes Lundellin Hufvudsstadsbladetiin 1928 kirjoittama artikkeli "Onko naimisissa olevalla äidillä oikeus hoitaa ja kasvattaa alaikäistä lastaan?" antoi lain uudistamiselle ratkaisevan syyksen. Lundell kertoi, miten eräs isä oli vienyt lapsensa ja tämän hoitajattaren ulkomaille vaimonsa tietämättä. Mies väitti lapsenhoitajan todistamana, että lapsen äiti ei ollut kykenevä kasvattamaan lastaan. Lain mukaan miehellä oli täysi oikeus toimia näin eikä holhouslautakunta suostunut ilmaisemaan äidille edes lapsen olinpaikkaa. Lundellin artikkelista seurasi lukuisia kannanottoja puoleen ja toiseen. Mm. Unioni, Naisasioliitto Suomessa ry:n ja Suomen Naisten Kansallisliiton puheenjohtajat vaativat avioliittolain uudistamista. Miesten oikeuksia puolustettiin sillä, että lapset kuitenkin kuuluivat ensisijaisesti isänsä sukuun ja sillä, että modernit naiset eivät ottaneet kasvatusvelvollisuuttaan riittävän vakavasti. Nämä perustelut eivät riittäneet ja vanha avioliittolaki sai väistyä uuden tieltä.

Kvinnorna och jämställdheten

Också en gift kvinna är medborgare

År 1929 stiftades den nya äktenskapslagen som befriade de gifta kvinnorna från förmynderskap. Man hade försökt reformera äktenskapslagen ända sedan 1900-talets första år. Först en artikel som advokat Agnes Lundell skrev i Hufvudsstadsbladet 1928 "Har en gift mor rätt att sköta och uppfostra sitt minderåriga barn?" blev den avgörande påstöten till en reform av lagen. Lundell berättade, hur en far hade fört sitt barn och dess sköterska utomlands utan att hans fru visste om det. Mannen påstod med barnsköterskan som vittne att barnets mor inte var i stånd att uppfostra sitt barn. Enligt lagen hade mannen full rätt att göra så här och förmynderskapsnämnden gick inte ens med på att avslöja barnets vistelseort för modern. På Lundells artikel följde många åsikter för och emot. Bland annat Unionen, Kvinnoaksförbundet i Finland rf och Finska Kvinnors Nationalförbund krävde en reform av äktenskapslagen. Männens rättigheter försvarades med att barnen ändå i första hand hörde till faderns släkt och med att moderna kvinnor inte tog sina uppfostringsplikter tillräckligt allvarligt. Dessa motiveringar räckte inte och den gamla äktenskapslagen ersattes med en ny.

Naiset ja tasa-arvo

Tasa-arvon tiellä

Tasa-arvolaki estää sukupuoleen perustuvaa syrjintää, edistää sukupuolten tasa-arvoa ja parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Erityisesti naiskiintiöiden järjestelmä on osoittautunut toimivaksi. Vaikka lain edellyttämä ajatus kiintiönaisista aluksi tuntui vieraalta, se toi naiset lopulta päättäviin elimiin ja on luonut naisille urakehittymisen mahdollisuuksia. Vielä on kuitenkin matkaa siihen, että on samantekevää valitaanko tehtävään mies vai nainen. Niissä valta-asemissa, joihin kiintiöt eivät ulotu, naiset ovat selvänä vähemmistönä.

Sukupuoli on edelleen suurin suomalaisen yhteiskunnan eriarvoisuutta aiheuttava tekijä. Sukupuoleen perustuvasta eriarvoisuudesta kärsivien enemmistö on naisia ja syrjintää tapahtuu kaikkialla. Suuri ongelma on suomalaisen yhteiskunnan läpäisevä tasa-arvoharha. Sukupuolten tasa-arvoa ei koeta isoksi ongelmaksi vaan tasa-arvon koetaan jo toteutuneen eikä sitä siis pyritä aktiivisesti edistämään. Uskotaan myös, että jos tasa-arvoa ei ole, se toteutuu itsestään esimerkiksi koulutuksen kautta. Vuoden 2001 tasa-arvobarometrin mukaan 31 % suomalaisista miehistä piti tasa-arvoa jo saavutettuna, mutta naisista vain 14 %.

Suomessa vallitsee tasa-arvon paradoksi. Ulkomaille ja ulkomaisille vieraille ylpeilemme sillä, että suomalaiset naiset osallistuvat aktiivisesti yhteiskunnan eri alueilla, erityisesti politiikassa ja työmarkkinoilla. Kotimaassa sana tasa-arvo herättää yhä vastustusta ja ärtymystä. Tilastot osoittavat naisten ja miesten välisen palkkakuilun olevan edelleen suuren. Naiset kantavat yhä edelleen miehiä useammin vastuuta sekä palkkatyöstä että perheen hoidosta. Suomessa vallitsee sukupuolineutraali, osittain jopa sukupuolisokea kulttuuri, joka estää näkemästä naisten ja miesten väliset erot ja myös mahdollisuudet.

Kvinnorna och jämställdheten

På vägen mot jämställdhet

Jämställdhetslagen hindrar diskriminering på grund av kön, främjar jämställdheten mellan könen och förbättrar kvinnans ställning i synnerhet i arbetslivet. Särskilt systemet med kvinnokvoter har visat sig fungera. Även om den tanke som ingår i lagen, särskilda kvoter för kvinnor, till en början kändes främmande, ledde den till slut till att kvinnorna kom in i de beslutande organen och har skapat möjligheter till en karriärutveckling för kvinnor. Det är dock ännu ganska lång väg till den situationen att det inte spelar någon roll om en man eller en kvinna väljs för en uppgift. I de maktpositioner dit kvoterna inte når är kvinnorna i klar minoritet.

Könet är fortfarande den viktigaste faktorn som leder till ojämlikhet i det finländska samhället. Majoriteten av dem som drabbas av ojämlikhet på grund av kön är kvinnor och diskriminering förekommer överallt. Ett stort problem är illusionen om jämställdhet som genomsvårar hela det finländska samhället. Jämställdheten mellan könen upplevs inte som ett stort problem eftersom man anser att jämställdheten redan uppnåtts och alltså inte aktivt försöker främja den. Man tror också att om jämställdhet ännu

inte uppnåtts så förverkligas den av sig själv, t.ex. genom utbildning. Enligt jämställdhetsbarometerna 2001 ansåg 31 % av de finländska männen att jämställdhet redan uppnåtts, men endast 14 % av kvinnorna.

I Finland råder en jämställdhetens paradox. Utomlands och för utländska gäster berättar vi stolt att finländska kvinnor aktivt deltar i olika samhällsråden, särskilt inom politik och på arbetsmarknaden. I hemlandet väcker ordet jämställdhet fortfarande motstånd och irritation. Statistiken visar att löneklyftan mellan män och kvinnor fortfarande är stor. Kvinnor har fortfarande oftare än män ansvar både för lönearbete och skötseln av hem och familj. I Finland råder en könsneutral, delvis t.o.m. könsblind kultur, som hindrar oss från att se skillnaderna mellan kvinnor och män och också möjligheterna.

Naiset

20

Naiset ja tasa-arvo

Käyttäkää ääntä!

Vuoden 1905 suurlakon jälkeen naisjärjestöt lähtivät aktiivisesti tavoittelemaan naisten äänioikeutta. Pidettiin äänioikeuskokouksia eri puolilla Suomea, julkaisiin äänioikeuskortteja ja perustettiin äänioikeuskomiteoita. Unioni, Naisasialiitto Suomessa toimitti säädyille anomukset valtiollisen ääni-oikeuden ja vaalikelpoisuuden saamisesta naisille samoilla perusteilla kuin miehille sekä miehen edusmiehisyyden poistamisesta. Muissa Euroopan maissa jännitettiin ratkaisua ja suomalaisia tuettiin sähköin ja adressein. Kuvassa on naisten äänioikeutta vaativa kulkue vuonna 1905.

Naisjärjestöt ovat tehneet 1900-luvun alusta lähtien työtä sen hyväksi, että eduskuntaan tai kunnanvaltuustoihin tulisi valituksi mahdollisimman paljon naisia. Esimerkiksi 1939 kunnallisvaaleja varten Suomen Naisten Kansallisliitto julkaisi opaskirjan, jossa neuvottiin valitsijamiesyhdistyksen perustamista, vaalilista paikan taktiikkaa ja vaalityön tekemistä. Vaalien jälkeen on taas selvitetty naisten äänestyskäyttäytymistä ja tulosta naisten kannalta.

1900-luvun alussa n. 60 % naisista käytti äänioikeuttaan, miehistä taas liki

70 %. Suurin piirtein sama suhde naisten ja miesten äänestysaktiivisuudessa säilyi aina sotavuosiin saakka. Vuodesta 1945 lähtien naisten äänestysaktiivisuus oli enää viisi prosenttiyksikköä miesten aktiivisuutta pienempi. 1960-luvulla alkoi uusi trendi. Vuonna 1962 84 % naisista ja 86 % miehistä käytti äänioikeuttaan, kunnes 1983 molempien prosenttiluku oli 81. Siitä lähtien naiset ovat olleet aktiivisempia äänestäjiä kuin miehet. Viimeksi toimeenpannuissa vaaleissa 2003 naisista 72 % ja miehistä 68 % käytti ääntään.

Kohta on taas aika äänestää!

Kvinnorna och jämställdheten Utnyttja er röst!

Efter storstrejken 1905 började kvinnoorganisationerna aktivt arbeta för att få kvinnlig rösträtt. Rösträttsmöten hölls på olika håll i Finland, rösträttskort gavs ut och röttsrättskommittéer grundades. Unionen, Kvinnoaksförbundet i Finland, inlämnade till ständerna petitioner om att kvinnor skulle få statlig rösträtt och valbarhet på samma grunder som män samt på att mannens ställning som företrädare för kvinnan skulle slopas. I andra europeiska länder väntade man med spänning på beslutet och finländarna fick stöd i form av telegram och adresser. På bilden ett demonstrationståg som kräver rösträtt för kvinnan 1905.

Kvinnoorganisationerna har sedan början av 1900-talet arbetat för att så många kvinnor som möjligt skall väljas in i riksdagen och kommunfullmäktige. Exempelvis för kommunalvalet 1939 gav Finska Kvinnors Nationalförbund ut en handbok som gav råd om grundande av valföreningar, taktik för vallistor och valarbete. Efter valen har man igen utrett kvinnornas röstningsbeteende och valresultatet ur kvinnornas perspektiv.

I början av 1900-talet utnyttjade ca 60 % av kvinnorna sin rösträtt, av män-

nen nästan 70 %. Förhållandet mellan kvinnors och mäns röstningsaktivitet var i stort sett detsamma ända till krigsåren. Efter 1945 var kvinnornas röstningsaktivitet endast fem procentenheter mindre än männens. På 1960-talet började en ny trend. År 1962 utnyttjade 84 % av kvinnorna och 86 % av männen sin rösträtt, tills 1983 bådas procenttal var 81. Därefter har kvinnorna röstat aktivare än männen. Vid det senaste valet 2003 röstade 72 % av kvinnorna och 68 % av männen.

Snart är det igen dags att rösta!